

Birje bägül

Category: Jemgyýetçilik tankydy, Kitapcy, Sözler

написано kitapcy | 21 января, 2025

Birje bägül BIRJE BÄGÜL

Dünýäniň döreýsi barada, Adamata bilen Höwene häzirki zamanyň köp satirikleri, kän karikaturaçy hudožnikleri öz pähimlerini bälçiklik bilen beýan etdiler. Planetanyň ilkinji ynsanlaryny olaryň göz önüne getirişleri meñzeş bolmasa-da, bir zatda welin olar ylalaşýarlar: hudožnikleriň biri-de Adamatany egni ezýaka köýnekli ýa-da gara penjekli, gyrmazy donly göz öňüne getirenok, olaryň biri-de Höwenäniň keşbini keteni köýnekli, öýme ýaglykly ýa-da ýubkaly, plaşly edip çekenok. Oňa derek, Žan Effeliň işleriniň birindedi öydýän, men başga bir ýagdaýy gördüm: ýagşyň astynda Adamata Höwenäniň depesine saýawan tutup dur. Ezilmekden halas edilen Höwene öz hemrasyna minnetdarlyk bilen gözünüň gyýtagyny aýlaýjak ýaly welin, beýdenokda, buýsançly görnüşde dur. Adamata pakyr welin kaýyllyk bilen digdenekleyär, göterip duran saýawanyndan onuň özüne haraý ýok.

Diýmek, entek siwilizasiýa ýok döwründe hem umumy etika bar

eken diýip pikir etmek mümkün... Her niçik-de bolsa, belli hudoňnigiň fantaziýasyny bolaýjak zat hökmünde kabuo edeliň. Indi has soňraky hem-de has real döwre ~ meşhur Rafaeliň şöhratly «Madonnasyna» ser salalyň. Bulutlaryň arasyndan ýeňillik bilen ýere düşüp gelýän eli bäbekli ajaýyp zenany görüpmediňiz? Ol adamlara özüniň iň gymmatly zadyny ~ perzendini alyp gelýär. Ýerde bu çaga gör, näçe ezýet-horluklaryň garaşýandygyny bilse-de, ol çagasyň adamlaryň ýanyna alyp gelýär. Henize-bu güne çenli hudožnikleriň eli bilen döredilen aýal adamyň ~ enäniň in adamkärçiliklisi hasap edilýän şu meşhur esere diňe bir seretmegiň özi-de zenan maşgala baradaky oý-pikirleriň nähili baýlaşdyrýar!

Beýik-beýik pähimdarlar, uly-uly şahyrlar aýal maşgalany gör, nämelere meñzetdiler, gör, nähili wasp etdiler

«Dünýä sözi meñzär duzsuz tagama,

Söz içinde gelin-gyz hem bolmasa...»

(Magtymguly)

Ony Aý, Güne, güle meñzetdiler. Gül gyz-gelniň klassyky simwoly bolup galdy.

«Bilbil seýran eder gülden güllere»

Şeýlelikde, gül bilbile guwanyp, bilbil gülüni wasp edip geldi. Döwür öňe süýşüp, adamzat XX asyra ýetdi. Biziň rewolýusion asyrymyza-da eneler özleriniň beýik mähri, gözeller belent buýsançlary bilen geldiler. Maksim Gorkiniň «Ene» romanında bu «ejiz jynsyň» nähili guwanç, neneňsi mähir bilen teswir edilendigine köpimiz beletdiris.

Indi gadymy elibos gözelleriň deregine zähmetkeş, işli gözeller peýda boldy. Gün görmäge zar, örüsü juda çäkli gözelleriň ýerini erkana uçup, yüzüp bilýän, göwün islän ýerine göterilip bilýän gözeller eýelediler. Gadymy söýgi bolsa öňki güýjünde galdy. Geçen urşuň ýalynly ýyllarynda garaňky gjede sykylyklaýan gyzgyn gülläniň arasynda sowet esgeri uzakda galan ýaryny ýatlap şeýle ýazdy:

«Ölüm gorkuly zat däl,

Köp sataşdym men oňa,

Häzirem ol daşymda

Meni garagullaýar.
Balam üste baş egip
göz dikýänsiň ýoluma,
Şonuň üçin ölemok,
ölmerinem, söwer ýar!»

Emma ine şeýle gudraty, şeýle güýji besleýän zenan müñde bir şahyryň dilinde wasp edilen, wasp edilýän jadyly gözlerine ýaş aýlap dur. Näme üçin? Oňa näme boldy? Ony urdularmy, oň sökdüleýer mi? Ýok. Iň agyr günlerde ynsan mertliginiň nusgasyny saklan naçar ýüregi, bu ajaýyp ýürek ýoknasyz bir nadan ýigidiň batnyksyz sözüne ýaralanypdyr. Zenan ýüreğiniň «Günden güýcli, gülden näzikdigi» eýsem şu ýerdedir. Yaňky ýigit gürrünsiz bilimlidir. Ol siwilizasiýanyň, gumanizmiň asyrynda ýasaýanlygyny köp gezek diline alandır, emma öñki asyrlarda-da nadan nadanlyguna galýan bolara çemli.

Şeýle bir rowaýat bar. Bir zamanlarda oklykirpiniň towşanyňky ýaly ýumşak, mylaýym derisi bolanmyş. Diňe daşky görnüşi dälde, o janawaryň häsiýeti hem derisi ýaly ýumşak, mylaýym eken. Güýcli duşmanyň biri onuň şu ýumşaklygyny öz bähbidi üçin peýdalanmakçy bolupdyr. Ýagdaý kirpi pakyryň öz-özünü, öz namysyny, öz hatyrasyny goramagyny talap edýär. Şonda ejiz janawar Allatagala nalyş edip, bir nagra dartýar welin, ýumşak derili kirpi şindiki görnüşine gelýär duruberýär. Syh-syh bolup duran oklary ony ýaman gözden goraýar.

Elbetde, ýaman gözden, awuly dilden goranmak üçin biz öz zamandaş zenanlarymyza «nalyş edip nagra dartmagy» maslahat bermeýärис. Bu ýerde köp zat ilki bilen zenanlaryň özlerine, özlerini alyp baryşlaryna baglydyr. Buýsançlylyk her halda, her zamanda möhüm. Biz buýsanç diýen düşünjäni alçaklygyň gapma-garşysyna goýamzok.

Ot ýaly oglanlar öňüňden çykar,
Gözleri ataşdyr, sözleri şeker,
Üç gezek bükülip, dyzyna çöker ~
Buýsanç bilen üstlerinden gülüp geç!

Ýalan aşyk az däl entek dünýäde,

Ýalan sözli az däl entek dünýäde,
Baýramda, ballarda ýary sal ýa-da,
Başgalaň deñinden başga bolup geç!

Ýüzüň açyk bolsun, çytyk bolmasyn,
Gözüň gülsün dursun, tutuk bolmasyn
Dušuňdan garaman ötüp bolmasyn ~
Ýere bakma ~ ile nazar salyp geç!

Aýal maşgala ýöne ýerden naçar diýlen däldir. Onuň tebigy näzikligi «güýçli» jyns hasap edilýän erkek kişileriň olara aýratyn hormat goýmaklaryny, olar bilen mylaýym, medeniýetli gepleşmeklerini talap edýär. Emma biziň aramyzda umumy medeniýeti çäkli, hatda medeniýetsiz, erkek adamlaram entek az däl.

Abraýly edarada işleýän gelin redaksiýa şeýle hat ýollapdyr:

«Kollektiwde işleýän aýal adam diňe men, sebäbi, kollektiw kiçi ~ hemmämiz ýedi adam. Şu ýagdaýda meniň işdeş ýoldaşlarym ~ erkek adamlar maňa sylag-hormat, hatda käte geçirimlilik hem edäýjekler ýaly. Dogry, men özümi hem ak guş hasap edemok ~ dilim duzlurak. Pikirimi gönüden-göni aýdýan, yüz göremok. Emma bu sypatlar meniň kemçiligimmikä? Garaz, edaramyzyň ýolbaşçysy bilen mäşim-ä bişişenok. Ol ýaranjaň ýagşy görýär. Menden beýlekiler ~ erkek adamlar ony şeýle bir öwýärler welin, yüzüň çydar ýaly hem däl. Menem çydaman bir gezek olara «Ejiz jyns-a siz ekeniňiz, ýaranjaňlyk edip gün görmek uslypmy?» diýäýmenmi. Şodur-şodur, meniň «daşyma» geçip başladylar. Ilki-ilki-hä ýoldaşlarym meniň salamymy hem alman ýördüler, soň kesämden kikirdeşip gybat edip başladylar. Özlerini erkek adam hasaplaýan ýoldaşlarymyň şeýle pese düşmegi nämedenkä? Oturyp-oturyp haýranlar galýan».

Bu ýagdaýyň «nämedendigini» bilmek aňsat däl. Emma güýçli adam hiç hili ýaranjaňlyk etmez. Ýaranjaňlyk gürrüňsiz ejizligiň alamatydyr, hilegärligiň, wezipeparazlygyň nyşanydyr. Ýaranjaňlykda jemgyýetçilige howply element ýok diýjek bolýanlar bar. Emma bu bu bütinleyň nädogry. Sebäbi, ýoldaşynyň

ýalňışyna «dogry» diýip, nädogry hereketlerine «ajaýyp» diýip, ýaranjaň işgärler ony gös-göni jezanyň üstünden eltýärler. Bu sözleri gepiň gerdişinde aýtdyk. Emma esasy temamyzdan sowlamzok. Sebäbi, jemgyýetçilik durmuşynyň hiç bir tarapyny aýal-gyzlarsyz göz öňüne getiribem bolmaz.

Mylaýym söz hemme kişä-de ýaraman duranok. Emma aýal maşgala üçin has zerur. Bu ýerde ejizlik ýok, tebigy talap bar.

Elbetde, gül näzik zatdyr, ony ynjytmakdan aňsat zat ýok. Belki, şonuň üçin-de güller mydama mylaýym baharda açylýandyr. Emma bägül diýen ösümligiň tikenekli bolýandygyny-da unutmak bolmaz. Biziň bägüllerimiziň ~ gözelligimiziň her bir kelpeňden, sowatly nadandan goranmaga ýeterlik ýaragy bardyr. Her niçik-de bolsa, köp zat gözelleriň ~ bägülleriň özlerine-de bagly. Biziň buýsançly zenanlarymyz bar. Buýsançlylyk bolsa her halda, hemme döwürde gerek.

Berdinazar HUDAÝNAZAROW,
Türkmenistanyň Halk ýazyjysy. Jemgyýetçilik tankydy